

сприяє не лише покращенню фізичного стану, а й зменшенню ризику психічних розладів, таких як депресія та тривога.

Таким чином, ціннісна саморегуляція є важливим ресурсом для розвитку творчого потенціалу людини, який допомагає їй адаптуватися до умов сучасного життя, долати труднощі та досягати гармонії із собою.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-491-0-78>

ОБРАЗ КОЗАЦЬКОЇ ЖІНКИ У ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Шмалько Ю. В.

*викладач української мови та літератури,
зарубіжної літератури II категорії*

*Фаховий коледж Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

Дівчина, мати – іпостасі архетипного образу, таємнича невичерпність якого є унікальним джерелом особистісного самоусвідомлення та пізнання довколишнього світу.

Свого часу Іван Франко так написав про Т. Шевченка: «Не знаю в літературі всесвітнього поета, котрий би так витривало, так гаряче і з цілою свідомістю промовляв в обороні жінок, в обороні їх права на повне, чисто людське життя, котрий би таким могучим словом бичував усе те, що в'яже, деморалізує і тисне жінчину» [4;122]. Відтоді шевченкознавці неодноразово підтверджували й поглиблювали це фундаментальне спостереження нашого енциклопедиста. У цьому зв'язку варті уваги психоаналітичні акценти С. Балея про «релігійний культ» [1; 65] жінки у «Кобзарі», висновок Б. Лепкого про вплив шевченківського материнського образу на його художнє осмислення всіх жіночих постатей [3; 6], обґрунтування М. Коцюбинською поетових уявлень про зовнішню та внутрішню красу [2; 37], інтерпретація Ю. Барабашем явища «покритництва» у творчості Т. Шевченка [2; 13], роздуми П. Зайцева, В. Сиротенка, Ю. Ковтуна про коханих жінок Тараса тощо.

Безумовно, такий різноспрямований шевченкознавчий досвід заохочує до пошуку нового ракурсу дослідження поетового трактування теми жінки.

Найбільшим твором у Т.Г. Шевченка, де зустрічається образ козацької жінки, є історична поема «Гайдамаки» .

Сюжетна лінія – традиційно-романтична або повістєва за своїм характером: розвиток взаємин Яреми й Оксани, драматичні обставини

їхнього кохання. В розвитку цієї сюжетної лінії, розкриваються інші риси Яреми, Оксани – чуйність, ніжне ставлення один до одного, мрійливість, доброта, щирість. Обидві сюжетні лінії доповнюють одна одну і саме в тісному зв'язку, у взаємопроникненні творять ідейно-художню цілість поеми, повноту її образного світу.

Образ дівчини вимальовується у поемі частіше через розмову Яреми з Оксаною, ніж в самих описах. Так, її краса постає у його звертанні до неї:

Хіба краща є за тебе ?
Гнівши бога, моє серце:
Кращої на має
Ні на небі, ні за небом;
Ні за синім морем
Нема кращої за тебе! [5; 69]

Та відчути справжнє жіноче щастя Оксана змогла лише перетерпівши багато страждань і розлуки

Донька титаря з Вільшаної відчувала і смуток через розлуку з коханим, і біль та розпач від втрати батька, поневірянь у полоні в ляхів. Вона відпускає Ярему на повстання, де він нещадно бореться з ворогами, стає незламним борцем за народну волю й права.

Зазнавши усіх кривд людини підневільного становища, він, однак, не втратив віри в добро любові. Навіть, під час битви з ворогами він згадає ім'я коханої.

Думка про дівчину йому надає сил і надії.

Всеохопне почуття кохання допомогло і Оксані не тільки вижити, а й дочекатися свого милого та одружитися з ним.

Для того, щоб яскравіше розкрити образ Оксани автор вдається до епітету: «серце моя», «зоре моя», «дрібні сьози».

Як бачимо в поемі «Гайдамаки» постає образ козацької жінки – красуні, яка вміє щиро кохати і водночас страждати та терпіти, хвилюватися за долю України. Вона має воєнний, сильний характер і велику мужність вистояти у тяжкий час.

Трагічною є доля козацької жінки у творах «Хустина», «У тієї Катерини». Автор наголошує на початку твору, що доля людини не залежить від її прагнень та устремлінь.

Дівчина росла в наймах, покохалась з сиротою, але неприхильна, зла доля нівечить дівочі мрії та сподівання. Коханого спіткала смерть. Митець співчуває своїй нещасливій героїні.

Козака ховала з військовими почестями, тіло клали в домовину, накривали китайкою, а вишиту хустину клали на осідланого коня, якого вели за домовиною.

Отже, в поезії героїні не вдається відчути справжнє жіноче щастя – кохати й бути коханою.

У другій половині 1848 року Шевченко написав у Косаралі баладу «У тієї Катерини», яку вперше надруковано в «Кобзарі» 1867 році.

В основі балади – мотив народної пісні про трійзілля, відомої в багатьох варіантах. Поет незрівнянно глибше розкрив вчинки героїв, стисліше й виразніше охарактеризував їх душевні порухи. Драматичніша колізія напруженіша, образ жінки – козачки трагічний.

Семен Босий, Іван Голий, Іван Ярошенко – завзяті козаки, які «з'їздили всю Польщу і всю Україну», покохали Катерину і ладні виконати будь-яке її бажання.

Семен Босий «оддав би все золото оцій Катерині», Іван Голий «оддав би всю силу», а Іван Ярошенко каже :

Нема того в світі, Чого б мені не зробити Для цієї Катерини

За одну годину [7; 55]

Катерина заради визволення коханого йде на обман :

Єсть у мене брат єдиний

У неволі вражий!

У Криму десь пропадає;

Хто його достане ,

То той мені, запорожці, Дружиною стане [7; 56]

Визволяючи Катериненого брата трагічно гинуть Семен Босий та Іван Голий .Автор правдиво відтворює психологічні зміни козачки, яка не заплакала, а «заголосила» про те, що це не брат, а її милий, про те, що вона « одурила « Івана Вдовиченка .

У творі Іван Вдовиченко звів зі світу молоду чорнобриву Катерину.

Трагедія Катериненого життя у зраді і смерті козаків. Корені зради – обман і водночас велика любов. Козаки не можуть пробачити її смерть побратимів, і тому її доля має трагічний кінець.

В її образі втілений сильний, незалежний характер у вирішенні власної долі. Вона не прислухалася ні до яких моральних кодексів, бо була засліплена високим почуттям.

Образ козацької жінки постає і в поемі « Невільник», яка була написана в 1845 році.

Ярина, молода дівчина, дізнається, що вони із Степаном не брат і сестра.

Вже дуже тяжко переживає, бо крім батька і Степана в неї нікого нема.

Ярині дуже соромно, що вона його колись цілувала й обіймала, бо ж вона не сестра.

Тонко і тактовно змальовано психологічний стан обох у новій ситуації : перетворення – через розчарування, страх і соромливість – любові брата і сестри в кохання.

Відпускаючи Степана вона тяжко страждає. Її муки чекання автор виражає у таких деталях :

як билина підкошена;

мов тая ялина при долині похилилась [7; 58]

Ярина – це образ сильно люблячої жінки, яка ніби Божа матір оберігає свого Степана у думках і молитвах. Заради нього вона йде в Київ та Почаїв помолитись. В молитві шукає джерела духовності.

У драмі «Микита Гайдай» з перших же сторінок твору автор знайомить із козацькою жінкою Мар'яною, яка закохана у Микиту. Її душа весела і співуча, щиросердна. Але як стало їй тривожно, коли вона дізнається від Микити, що у неї є суперниця, яка, як і вона, прекрасна. Та відчуває згодом полегшення, бо ця суперниця це – Україна.

У дівчині Мар'яні якнайбільше проявився образ козацької жінки, яка безмежно любить свою Україну. Яка знає її минуле і вболіває за майбутнє. Яка не мислить себе без неї. Яка молить Бога за її щасливу долю.

Проаналізувавши твори Т. Шевченка, можемо зробити висновок, що кожний образ козацької жінки є своєрідним і неповторним. Але у відповідальний час їх всіх об'єднують спільні риси: терплячість, сила духу, мужність. Заради своєї України вони ладні на все.

Прагнення як щасливих, так і нещасних героїнь витворюють картину цінностей жінки – козачки.

Жіночі образи презентують поета як талановитого розповідача, проникливого психолога. До жінок Шевченко виявляє людяність, щирість, турботливість. У такому стані очевидним є емоційність, експресивність.

Роздуми поета про долю – долю козачки позначені характерними для романтичного світосприймання фольклоризмом, філософічністю, релігійністю. Вони свідчать про мудрість, принциповість, наполегливість Шевченка в обстоюванні власного етичного та естетичного ідеалу.

Література:

1. Бовсунівська Т. Художня концепція жінки у творчості Шевченка // Дивослово. 2000. № 1. С. 61–63.
2. Євшан М. Жінка в українській літературі // Дивослово. 2009. № 5. С. 57–60.
3. Ковалик М. Це болюче «жіноче питання» // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях та колегіумах. – 2007. № 2. С. 122–129.
4. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть XIX в. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2008. 464 с.
5. Шевченко Т.Г. Малий Кобзар: Вірші. Одеса: Маяк, 2000. 320 с.
6. Шевченко Т.Г. Вірші. Поєми. Харків: Фліо, 2005. 350 с.
7. Шевченко Т.Г. Усі твори в одному томі. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 824 с.